

הרב עוה"ד שמחה מירון
יו"ר הנהלת ח"ק קהילת ירושלים
ירושלים

קבורת ספק יהודים

ברשות כבוד הרבנים הראשיים לישראל, ברשות הרבנים החשובים שבאו לוועידה זו, ברשות מרן ורבנן ורבותי. הנושא שאני עומד לדבר עליו הינו נושא הקיים גם בא"י אבל ודאי שהוא קיים אף בארצות הגולה וזה נושא קבורת ספק יהודים בבית העלמין היהודי.

לפן ההלכתי המיוחד לכל מקרה ומקרה יש לנו את גדולי התורה, הפוסקים בבעיות השונות שמתעוררות מידי פעם בפעם. ואני לא אדון כאן אלא במסגרת הכוללת של הדברים.

אולם קודם שאני מתייחס לנושא שיועד לי, אעיר משהו בקשר לדברי קודמי ולנושאים שהם עסקו בהם, מאחר והדברים קשורים זה בזה והכל מצוי במסגרת הבטחת המשך הקיום היהודי.

הנושא של עניני המשפחה היהודית ובעיותיה לא זר לי. אני למעלה מ-15 שנה ניהלתי את בתי הדין הרבניים בישראל בתפקידים שונים ועסקתי בכל הנושאים שהועלו כאן. לכן, אני מוצא לנכון להעיר הערה כללית לדברים שנאמרו. אנחנו צריכים לדעת שלכל העניינים הקשורים במוסד המשפחה היהודית יש מהות ותוכן וזה מתייחס גם להלכה ולדין תורה וגם למנהג ישראל. וכשאנחנו מדברים על נישואין כדת משה וישראל, הכוונה למסגרת נישואין שיש לזה אופי מיוחד, שונה מאשר לנישואין אזרחיים. מוסד הנישואין היהודי הוא מוסד ששמר על קיום העם לאורך כל הגלות ושומר על זה גם היום. ולכן, בעניין הגירושין, וגם לגבי ההגדרה מהי עגונה ואיך לטפל בענייניה, אין לחפש תמיד איך להכשיר את הפסיקה של הערכאות לגבי אותם בני זוג ולהפוך את נושא קיום הנישואין כדת משה וישראל לנגרר אחרי השיפוט הזר. אין לחפש את הדרך איך לרצות שתמיד זה יהיה אצלנו אותו דבר, אלא חייבים לשמור על המהות והתוכן המיוחדים של ההלכה וכמובן על דיני איסור והיתר שבה. נכון שגם אין לעצום עיניים מפני המציאות ולא להתעלם מבעיות שקיימות, אלא לפתור אותן. אולם צריך לדעת שהעגונה הקלאסית של ההלכה, זו שבעלה נעלם ללא עקבות, נדירה מאוד בתקופה זו. היום ישנם אמצעי קשר לכל העולם וכמעט שניתן לאתר כל אחד בכל מקום. ולכן הנושאים הם אחרים. צריך לדעת כיצד להביא לשלום בית אצל זוגות מסוכסכים וגם לדעת איך לקדם ביצוע גירושין במקרים שזהו הפתרון למצב שנוצר בין בני הזוג. אך הכל במסגרת ההלכה וברוח היהדות.

העניין שבו אני עומד לדון הינו נושא הקבורה. יש החוששים מדיון מוקדם בנושא זה לפני שזה קיים אצלם כבעיה אישית, מחשש עין הרע. כך שעצם העיסוק בזה טרם שזה דרוש להם הלכה למעשה, מהוה לגביהם בעיה. אבל אנחנו רואים בפרשת השבוע שעבר, פרשת בהר שזה לא כך. ידועה השאלה שמביא רש"י בתחילת פרשת בהר, מה ענין שמטיה אצל הר סיני. מה הענין של צירוף שני דברים רחוקים אלה, שלא קרבו זה לזה. התשובה ניתנת במקום ע"י רש"י, עפ"י חז"ל, שפרשת השמיטה נאמרה בהר סיני, ללמדנו כי כל פרטיהם של כל המצוות נאמרו בהר סיני ובה דברים קשורים ומחוברים. אולם שואלים בהמשך לכך, הרי בכל זאת המצוה הזו איננה היחידה שנאמרה בהר סיני. בפסוק האחרון של פרשת בחוקתי נאמר: "אלה המצוות אשר צוה ד' את משה בהר סיני" אם כן, מדוע השאלה מתעוררת ע"י חז"ל דוקא לגבי נושא השמיטה ולא לגבי המצוות האחרות שנאמרו בסיני. התשובה לכך, מצות שמטיה היתה בשעת נתינתה מצוה לא אקטואלית, כי בפועל שמטיה נהגה רק אחרי 21 שנה, 14 של כיבוש ו 7 של חילוק, והנה בכל זאת כבר בהר סיני המצוה נאמרה על כל פרטיה ודקדוקיה. מכאן לומדים שלכל דבר ודבר צריך להיות מוכן מראש ולהתכונן לקראתו על כל פרטיו ודקדוקיו מבעוד זמן, גם בטרם שהוא אקטואלי. מה עוד

שלענייננו גם מקובל כי הכנות וטיפול בנושא הקבורה זו סגולה לאריכות ימים, כך שזה אקטואלי לגבי כל אחד ואחד כבר עתה.

בגולה בדרך כלל הויכוח לגבי קבורת נוכרים, או ספק נוכרים, בבית עלמין יהודי, זה בקשר לקבורה בבית העלמין של הקהילה המתנהל באופן וולונטרי, כשהויכוח הוא פנים קהילתי. לעומת זאת בא"י הנושא של קבורת נוכרים הוא נושא כלל ציבורי במישור יחסי הדת והמדינה והוא גבר עם העליה הגדולה מברית המועצות. יש לציין כי הרבנות הראשית לישראל הוציאה הנחיות בנושא קבורת נכרים וקבורת מסופקים בבית עלמין יהודי. הנחיות אלה לא היה בהם מן החידוש, אלא הלכו בזה בעקבות מה שהיה נהוג בבתי עלמין חשובים בארץ, כולל אצלנו בבתי העלמין של קהילת ירושלים.

הנקודה הראשונה שאני רוצה לעמוד עליה היא שמבחינה הלכתית עצם הטיפול של יהודים בקבורת נוכרים יש לו בסיס איתן בהלכה. יש לזה מקור ואולי אפילו מעמד חיוב מצוה דאורייתא. נכון שאנחנו בדרך כלל לא מחפשים לטפל בקבורת נוכרים שאינם באים אלינו להקבר וגם אין לנו מבחינת ההלכה את החובה לטפל בקבורת נוכרים שיש להם מטפלים משלהם עפ"י הסדר החברתי המקובל. למה הדבר דומה, בזמנו כשהיתה בביהמ"ש העליון במדינה ישראל פסיקה בדינו של מומר לענייני חוק השבות הבהיר חבר מועצת הרבנות הראשית וחבר ביה"ד הרבני הגדול הרב ישראלי זצ"ל שהטעות של בית המשפט העליון בשעה שהוא בא לדון בדינו של מומר היא בעצם העובדה שהוא חושב שאם הוא ישראלי עפ"י הכלל ההלכתי "ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא", אנחנו נזקקים לו. אולם אנחנו לא הולכים לחפש כיצד לדאוג למומר כשלא פנו אלינו לטפל בו בגלל ש"ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא", לגבינו נפקא מינא להלכה רק במקרים שהדבר מגיע לידינו והעניין מוטל עלינו ואנחנו נדרשים לטפל בו, שעל זה ורק במקרים אלה פועלים על סמך העקרון "ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא". לכן, בניגוד לתפיסה רווחת של מה לנו ולהם, אם מישוהו מת והוא איננו יהודי הרי שגם בנושא זה של קבורת נוכרים, זה איננו ענייננו אלא הוא כן שייך לאיזו שהוא חוג הקשור אלינו והפונה אלינו. אז זה כן מענין אותנו גם מבחינה הלכתית. דהיינו, אמנם בדרך כלל אין מוטלת עלינו חובה לטפל בקבורתם של הנוכרים אלא אם כן אין להם מי שיטפל בהם, או שהם קשורים בקהילה וביהודים באופן שעלינו לטפל בהם. לכן, בין אם המקור להלכה של הטיפול בנוכרים זה משום דרכי שלום, ובין אם מדובר שבנוכרי יש מצות דאורייתא לטפל בקבורתו במקרים האמורים, כשאנחנו מטפלים בקבורתו, אנחנו לא עושים דבר זר לרוח היהדות. במאמר שכתבתי בזמנו בחוברת ז' באדר של ח"ק קהילת ירושלים הבאתי בעניין זה את שיטת הרמב"ן, לגבי איסור "בל תלין", שאנחנו לומדים את גדריה ממלכי כנען שתלה יהושע. כמו כן גם לגבי תקופת אחרית הימים יש בספר יחזקאל, לגבי מלחמת גוג ומגוג, שאחרי המלחמה הזו ישראל יקברו את מתייהם של הגויים. והרמב"ן והרד"ק כתבו שם שזה מפני שיש חיוב לטפל בקבורת נוכרים, אם כי החיוב הוא רק בא"י, משום סילוק הטומאה מארץ ישראל. לכן ניתן אולי לומר שבשו"ע לא הובאו שיטות הראשונים שעוסקים בחיוב הקבורה של נוכרים משום טומאת ארץ, כי ההלכה שבשו"ע מדברת גם לגבי חו"ל.

השאלה הבאה הינה היכן לקבור את המתים הנכרים. האם מותר לקברם בבית עלמין המקודש לקבורת יהודים? שאלה זו אקטואליה לאחרונה בארץ ואני מביא מתוך דברים הכתובים בחוברת "קהילות", שיוצאת לאור בדרום הארץ ע"י חוגים חרדיים. שם כתוב:

"בדבר זה שמע הכותב ישירות ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א כי אין לקבור נוכרים בשטח שהוקדש לבית עלמין יהודי, אפילו בחלקה נפרדת. לכן, יש להקצות לקבורת נוכרים שטח מחוץ לשטח שהוקדש לבית עלמין. מאידך נפטרים שקיים לגביהם רק ספק אם הם יהודים, ניתן לקוברם בחלקה נפרדת ליד גדר בית העלמין. יודגש כי יש לעשות כל מאמץ לברר את זהותם של נפטרים מסופקים ואסור לכלול בקבוצה זו נפטרים רק מחמת שאין רצון לברר את זהותם".

הרי שיש לנו פה חלוקה הלכה למעשה, שמחלקים בין ספק יהודים לודאי נוכרים, וחובה לברר כל מקרה לגופו. לספק יהודים יש חלקת מסופקים, שהיא בתוך תחום בית הקברות ושם קוברים

אותם. נוכרים אינם יכולים להיות קבורים בשטח שהוקדש לבית עלמין, אבל בתוך שטח שהוקצה לבית קברות ע"י רשויות התכנון, שלא הוקדש לבית עלמין, אפשר לעשות בו חלקה גם לנוכרים. בהתאם לכך יש לטפל גם בקבורת הנוכרים, תוך כדי שמירה על גדרי ההלכה מצד אחד ועל אופי בית העלמין וקדושתו מצד שני.

הערה נוספת הנוגעת לנו חברות הקדישא שבארץ ישראל, אנחנו בא"י בנושאים האלה יש לנו פחות בעיה עם המשפחות ויותר בעיה עם בית המשפט העליון שהוא רואה לעצמו את הזכות והחובה להתערב גם בנושא של קבורת נוכרים בבית עלמין יהודי.

היו שחשבו כי ברגע שיאפשרו לחילונים שבמדינת ישראל ליצור אלטרנטיבה לקבורה עפ"י ההלכה ע"י מתן אפשרות לקבורה חילונית, ההתערבות של בית משפט העליון בעניינים הקשורים לאופי היחידי של בית העלמין ולניהולו עפ"י ההלכה תפסק. ואכן, שני שופטים של ביהמ"ש המחוזי בת"א שדנו בתיקים שעסקו בענייני קבורה, נטו לומר שחלק מהפסיקה של בית משפט העליון בקשר לכך שיש לנהל בתי עלמין תוך סטייה מההלכה, כגון ההתערבות בנוסח המצבות שבבתי עלמין שעפ"י ההלכה, התבטלה לדעתם עם יצירת החלופה של קבורה חילונית. אולם לא כך סברו שופטי ביהמ"ש העליון, הם אומרים כמו בלעם: "תהי אחריתי כמוהו". הם רוצים קבורה בבית עלמין שמתנהל עפ"י הלכה ולהגיע לקבר ישראל במסגרת החברה קדישא. אך לכן הם גם מרשים לעצמם להתערב בענייני הקבורה של בית עלמין שמתנהל לפי ההלכה.

כך גם לפני שבוע, יו"ר העמותה של קבורה חילונית בירושלים – עו"ד גל – הביא לקבורה את אימו והוא עשה זאת במסגרת החברה קדישא שלנו. ולא במסגרת העמותה לקבורה חילונית שהוא עומד בראשה.

אצטט בעניין עמדת ביהמ"ש העליון בעניין זה ממה שכתב לאחרונה בקשר לזה שופט ביהמ"ש העליון ד"ר מישאל חשין:

"רובא דרובא של הציבור ילך אל חברות הקדישא. חברות הקדישא הן שתטפלנה בנפטרים והן שתבאנה אותם לקבר ישראל בחלקות קרקע שבהחזקתן, כל שנשתנה הוא שחוק הקבורה החילונית קבע חריג לכלל, והוא בקיומה של קבורה אזרחית חילונית. קבורה כסדר היא בבית עלמין רגיל של חברה קדישא. ואילו בית עלמין שאינו בית עלמין רגיל של חברה קדישא הוא בית עלמין אזרחי חילופי. הנפטרים שוים הם אומנם אבל הקבורה בבית קברות אזרחי חילופי אין היא קבורה מהמניין".

באותו פסק דין מוסיף וכותב השופט מישאל חשין:

"בבוא יומי ומשתוצב מצבה על קברי אבקש כי יכרתו עליה יום לידתי ויום פטירתי כדבר הלוח העברי. כך נולדתי כך אלך כך אזכר. זה רצוני וכך אצוה את ילדי. אולם לא יעלה על דעתי לעצור את ידו של מי שיבקש לכרות עת קבר אביו את יום הלידה והפטירה לפי הלוח הכללי".

תגובתנו לכל האמור בפסיקה הנ"ל של ביהמ"ש העליון הינה כי אנחנו לא נוזז מעקרונות ההלכה ונמשיך לשמור על המורשת של הקבורה עפ"י דיני ישראל, והקבורה בארץ במסגרת חברות הקדישא תוך הקפדה על כללי ההלכה, תמשך. בפרט הדברים אמורים כלפי החברה קדישא שלנו הפועלת במקום שיש בו עפ"י ההלכה מעלה מיוחדת להקבר בו, קבורה באדמת עיר הקודש ירושלים. ונזכה כולנו להגיע לעת הגאולה ולתקופת תחית המתים. כאשר יתקיים בנו: "ובלע המוות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים".

פרטים נוספים מלאים על בתי העלמין של הח"ק שלנו בירושלים ועל אופני הקבורה שנהוגים בהם, תוכלו לשמוע וגם לצפות, במסגרת הרצאתו של מנכ"ל הח"ק שלנו ר' חנניה שחור, הדובר הבא אחרי.